

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

[૨૦૧૪] ૧૦ એસ.સી.આર. ૯૭૧

રજની રાણી અને અન્ય

વિરુદ્ધ

ખેરાતી લાલ અને અન્ય

(સિવિલ અપીલ નં. ૬૮૬૨/૨૦૧૪)

ઓક્ટોબર ૧૪, ૨૦૧૪

[દિપક મિશ્રા અને વી. ગોપાલ ગૌડા, ન્યાયમૂર્તિઓ]

સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮: ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ – કાઉન્ટર કલેઈમ (વળતો દાવો) – ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ ના સિદ્ધાંતોથી બાધિત હોવાના કારણે કાઉન્ટર કલેઈમની બરતરફી – ઠેરવવામાં આવ્યું કે: અપીલ દાખલ કરીને તેને પડકારી શકાય છે અને રીવીઝન ફાઈલ કરીને નહીં.

અપીલ મંજૂર કરતાં, કોર્ટ ઠેરવેલ કે

૧. જ્યારે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલા કાઉન્ટર ક્લેઈમ પર નિર્ણય લેવામાં આવે છે અને તેને બરતરફ કરવામાં આવે છે, ત્યારે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલા દાવાના સંદર્ભમાં વિવાદનો અંત આવે છે અને તેને આખરી ઓપ (ફાઈનલિટી) મળે છે. સદર પ્રતિવાદીઓના સંદર્ભમાં તે બાબતમાં બીજું કંઈ બાકી રહેતું નથી. જો હુકમનામા (ડિક્રી) ની વ્યાખ્યા યોગ્ય રીતે સમજવામાં આવે તો તે દર્શાવે છે કે સદર કોર્ટના સંદર્ભમાં ન્યાયિક નિર્ણયની ઔપચારિક અભિવ્યક્તિ (ફોર્મલ એક્સપ્રેશન) હોવી જોઈએ. તે નિર્ણયથી તે ક્ષેત્રમાં પક્ષકારોના અધિકારોનો આખરી ઉકેલ આવવો જોઈએ. જ્યારે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવે કે કાઉન્ટર ક્લેઈમ સિવિલ પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર ૨, રુલ ૨ ના સિદ્ધાંતો દ્વારા બાધિત છે, ત્યારે તે કાઉન્ટર ક્લેઈમ દાખલ કરનાર પ્રતિવાદીઓના મૂળભૂત અધિકાર અંગેના વિવાદનો નિઃશંકપણે ન્યાયિક નિર્ણય કરે છે. તેને દાવામાં નોંધાયેલું ગૌણ કે આકસ્મિક તારણ ગણી શકાય નહીં. હાથ પરના કેસમાં, કાઉન્ટર ક્લેઈમ જે એક વળતા દાવાના સ્વરૂપમાં છે, તેને બરતરફ કરવામાં આવ્યો છે. કાઉન્ટર ક્લેઈમ ફાઈલ કરનાર પ્રતિવાદીઓ માટે બીજું કંઈ બાકી રહેતું નથી. તેથી, ટ્રાયલ જજ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમને હુકમનામાનો દરજ્જો મળે છે અને તેને યોગ્ય ફોરમ સમક્ષ પડકારવો જોઈએ જ્યાં જરૂરી ફી ચૂકવીને અપીલ થઈ શકે. ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૭

હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને હાઈકોર્ટ દ્વારા તેને રદ કરી શકાયો ન હોત [પેરા ૧૬, ૧૭] [૯૭૯-બી-ડી; ૯૮૧-સી-ઈ].

આર. રથિનાવેલ ચેટ્ટિયાર અને અન્ય વિરુદ્ધ વી. શિવરામન અને અન્ય (૧૯૯૯) ૪ એસ.સી.સી. ૮૯ = ૧૯૯૯ (૨) એસ.સી.આર. ૩૧૩; જગ મોહન ચાવલા અને અન્ય વિરુદ્ધ ડેરા રાધા સ્વામી સત્સંગ અને અન્ય (૧૯૯૬) ૪ એસ.સી.સી. ૬૯૯ = ૧૯૯૬ (૨) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૫૦૯; મેસર્સ રામ ચંદ સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ વિરુદ્ધ મેસર્સ બીજલી કોટન મિલ્સ (પ્રાઇવેટ) લિમિટેડ, હાથરસ અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૬૭ એસ.સી. ૧૩૪૪ = ૧૯૬૭ એસ.સી.આર. ૩૦૧; જેઠાણંદ એન્ડ સન્સ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસ.સી. ૭૯૪ = ૧૯૬૭ એસ.સી.આર. ૩૦૧; અબ્દુલ રહેમાન વિરુદ્ધ ડી.કે. કાસિમ એન્ડ સન્સ એ.આઈ.આર. ૧૯૩૩ પી.સી. ૫૮ – પર આધાર રાખવામાં આવેલ.

કેસ લો રેફરન્સ:

| ૧૯૯૯ (૨) એસ.સી.આર. ૩૧૩ | પર આધાર રાખવામાં આવેલ | પેરા ૧૪ |
| ૧૯૯૬ (૨) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૫૦૯ | પર આધાર રાખવામાં

આવેલ | પેરા ૧૫ |

| ૧૯૬૭ એસ.સી.આર. ૩૦૧ | પર આધાર રાખવામાં આવેલ | પેરા ૧૬ |

| ૧૯૬૭ એસ.સી.આર. ૩૦૧ | પર આધાર રાખવામાં આવેલ | પેરા ૧૬ |

| એ.આઈ.આર. ૧૯૩૩ પી.સી. ૫૮ | પર આધાર રાખવામાં આવેલ |

પેરા ૧૬ |

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસ્ટિક્શન: સિવિલ અપીલ નં. ૬૮૬૨/૨૦૧૪.

સિવિલ રીવીઝન નં. ૯૦૦/૨૦૧૧ માં ચંદીગઢ ખાતેની પંજાબ અને
હરિયાણા હાઈકોર્ટના તારીખ ૦૧/૧૨/૨૦૧૧ ના ચુકાદા અને હુકમ પરથી.

અપીલકર્તાઓ તરફે અરવિંદ અરોરા, ચશપાલ ધીંગરા.

સામાવાળાઓ તરફે એસ.એસ. નારા, પી.ડી. શર્મા.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ દિપક મિશ્રા દ્વારા આપવામાં આવેલ.

૧. સ્પેશિયલ લીવ મંજૂર કરીને ઉદ્ભવેલો મુખ્ય મુદ્દો એ છે કે શું સિવિલ
પ્રોસિજર કોડ (સી.પી.સી.) ના ઓર્ડર ૨, રુલ ૨ ના સિદ્ધાંતો દ્વારા બાધિત

હોવાના કારણે કાઉન્ટર કલેઈમ બરતરફ કરવાના હુકમને સી.પી.સી. ની કલમ ૧૧૫ હેઠળ રીવીઝનલ હકુમતનો ઉપયોગ કરીને અથવા ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દેખરેખની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને બાજુ પર સેટ કરી શકાય કે તેને અપીલ દ્વારા પડકારવો જરૂરી છે.

૨. હકીકતોની વિગતમાં જવાની જરૂર નથી. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે ઓમ પ્રકાશના પત્ની કૂલન રાણી અને અન્ય વ્યક્તિએ સિવિલ દાવો નં. ૧૦૭બી/૨૦૦૩ દાખલ કરીને એવી જાહેરાત માંગી હતી કે તેઓ દાવો વાળી જમીનમાં ૧/૯મા ભાગના માલિકી અને કબજો ધરાવે છે અને આગળ પ્રતિવાદીઓ સામે કાયમી મનાઈહુકમ (ઇન્જન્ક્શન) ની પ્રાર્થના કરી હતી. નોટિસ જારી થયા પછી, પ્રતિવાદીઓ હાજર થયા અને પ્રતિવાદી નં. ૧૨ થી ૧૪ એ એવો કાઉન્ટર કલેઈમ રજૂ કર્યો કે મૂળ માલિક જેઠ રામે તેમની તરફેણમાં તારીખ ૧૮/૦૫/૧૯૯૫ ના રોજ વિલ (વસીયતનામું) કરી આપ્યું હોવાથી તેઓ હક, ટાઈટલ અને હિત ધરાવે છે.

૩. કાઉન્ટર કલેઈમ ફાઈલ કરાયા પછી, પ્રતિવાદી નં. ૧ અને ૨ એ કાઉન્ટર કલેઈમ બરતરફ કરવા માટે આ આધારે અરજી દાખલ કરી કે તે સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૨, રુલ ૨ દ્વારા બાધિત હોવાથી ધ્યાનમાં લેવા પાત્ર નથી. અરજીમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે હાલના અપીલકર્તાઓ દ્વારા

અગાઉ પ્રતિવાદીઓ સામે એક ડિક્લેરેટરી દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને તારીખ ૨૧/૦૯/૨૦૦૨ ના રોજ તેમની તરફેણમાં હુકમનામું પસાર કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે હાલના અપીલકર્તાઓ અને કેટલાક સામાવાળાઓ દરેક ૧/૪થા ભાગ માટે હકદાર હતા. સદર દાવામાં પસાર કરાયેલા ચુકાદા અને હુકમનામાને અપીલમાં પડકારવામાં આવ્યો હતો અને અપીલ કોર્ટે તારીખ ૧૫/૦૨/૨૦૦૩ ના ચુકાદા દ્વારા તારીખ ૨૧/૦૯/૨૦૦૨ ના ચુકાદા અને હુકમનામામાં સુધારો કરીને ઠેરવ્યું કે તેમાંથી દરેક ૧/૮મા ભાગ માટે હકદાર હતા અને સદર સુધારો એ આધારે કરવામાં આવ્યો હતો કે મિલકત પિતૃપ્રધાન પ્રકૃતિની હતી અને બહેનોના પણ ભાગ હતા. અપીલના નિકાલ પછી, બહેનોમાંથી એક બહેને એવો ડિક્લેરેટરી દાવો દાખલ કર્યો કે તેણી દાવો વાળી જમીનમાં ૧/૮મા ભાગની માલિકી અને કબજો ધરાવે છે અને સદર દાવામાં પ્રતિવાદી નં. ૧૨ થી ૧૪ દ્વારા એક કાઉન્ટર ક્લેઈમ ફાઈલ કરવામાં આવ્યો જેમાં જણાવ્યું કે તેઓ જેઠ રામ દ્વારા યોગ્ય રીતે રજૂ કરાયેલા રજિસ્ટર્ડ વિલ તારીખ ૧૮/૦૫/૧૯૯૫ ના આધારે દાવો વાળી મિલકતના માલિકી અને કબજો ધરાવે છે. અરજીમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે કાઉન્ટર ક્લેઈમ વાદી સાથે મળીને ફાઈલ કરવામાં આવ્યો હતો કારણ કે તારીખ ૧૮/૦૫/૧૯૯૫ ના વિલ હેઠળ કોઈ પણ દરજ્જાનો દાવો અગાઉના દાવામાં ક્યારેય ઉઠાવવામાં આવ્યો નહોતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અગાઉના દાવામાં આ મુદ્દો ન ઉઠાવવામાં આવ્યો હોવાથી, તેને બીજા દાવામાં

કાઉન્ટર કલેઈમ દ્વારા ઉઠાવી શકાય નહીં કારણ કે તે સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૨, રુલ ૨ ના સિદ્ધાંતો દ્વારા બાધિત છે.

૪. વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે પ્રથમ દાવા પર, અગાઉના દાવામાં વિલના સંદર્ભમાં મુદ્દો ન ઉઠાવવાની હકીકત પર ધ્યાન આપ્યું અને ઠેરવ્યું કે કાઉન્ટર કલેઈમ માત્ર એ આધારે આગળ વધારી શકાય નહીં કે વિલના અસ્તિત્વની જાણ પ્રતિવાદીઓને માત્ર વર્ષ ૨૦૦૩ માં થઈ હતી. આ વલણ અપનાવીને, વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે પ્રતિવાદી નં. ૧ અને ૨ દ્વારા ફાઈલ કરાયેલી અરજી મંજૂર કરી અને પરિણામે તારીખ ૧૩/૧૦/૨૦૧૦ ના હુકમ દ્વારા પ્રતિવાદી નં. ૧૨ થી ૧૪ દ્વારા ફાઈલ કરાયેલા કાઉન્ટર કલેઈમને બરતરફ કર્યો.

૫. ઉપરોક્ત હુકમની કાનૂની માન્યતા સામે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દાખલ કરાયેલી સિવિલ રીવીઝન નં. ૮૦૦/૨૦૧૧ માં પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો, જેમાં હાઈકોર્ટે અગાઉની હકીકતોની પૃષ્ઠભૂમિની નોંધ લઈને એવું ઠેરવ્યું કે વિદ્વાન ટ્રાયલ જજ એ સમજવામાં નિષ્ફળ રહ્યા કે પ્રતિવાદી નં. ૧૨ થી ૧૪ ના પિતા જેઠ રામ દ્વારા તારીખ ૧૮/૦૫/૧૯૯૫ ના રોજ કરવામાં આવેલું વિલ અગાઉના દાવાના ન્યાયિક નિર્ણય સમયે જીવિત હતું અને તેથી, તેમના જીવનકાળ દરમિયાન સદર વિલની મદદ લઈ શકાઈ ન હોત. ઉપરોક્ત વિશ્લેષણના કારણે વિદ્વાન સિંગલ જજે ટ્રાયલ જજ દ્વારા પસાર

કરાયેલા હુકમને બાજુ પર સેટ કર્યો. જો કે, સિંગલ જજે અવલોકન કર્યું કે વાદી માટે કાઉન્ટર કલેઈમ સામે તમામ મુદ્દાઓ ઉઠાવવાનું ખુલ્લું રહેશે.

૬. અમે અપીલકર્તાઓ તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી અરવિંદ અરોરા અને સામાવાળાઓ તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી એસ.એસ. નારાને સાંભળ્યા છે.

૭. શરૂઆતમાં જ, અમે એ સ્પષ્ટ કરવા માંગીએ છીએ કે અમે વિદ્વાન ટ્રાયલ જજ દ્વારા કાઉન્ટર કલેઈમના અસ્વીકારના હુકમની કાનૂની યોગ્યતા કે હાઈકોર્ટ દ્વારા સદર હુકમને રદ કરવાની યોગ્યતા પર ધ્યાન આપવા માંગતા નથી. અમે માત્ર એ મુદ્દા પર જ વિચાર કરીશું કે શું રીવીઝન પિટિશન ગ્રાહ્ય રાખી શકાય છે કે અત્રેના સામાવાળાઓ માટે અપીલ દ્વારા સદર હુકમને પડકારવો ફરજિયાત હતો.

૮. અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર રહેલા વકીલ શ્રી અરોરાની રજૂઆત એ છે કે કાઉન્ટર કલેઈમ એક પ્લેન્ટ (દાવા) ના સ્વરૂપમાં છે અને જ્યારે તે બરતરફ થાય છે ત્યારે તેને સક્ષમ ફોરમ સમક્ષ દાવાના આધારે જરૂરી કોર્ટ ફી ચૂકવીને અપીલ દ્વારા પડકારવો પડે છે અને આવા હુકમને હાઈકોર્ટની સુપરવાઈઝરી હકુમત હેઠળ રદ કરી શકાય નહીં. સામાવાળાઓના વકીલ, તેનાથી વિપરીત, એવી દલીલ કરશે કે આવો હુકમ રીવીઝેબલ છે અને ગમે તે સંજોગોમાં, જ્યારે

ન્યાયનો હેતુ સિદ્ધ થયો હોય ત્યારે આ કોર્ટે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ પોતાની હકુમતનો ઉપયોગ કરીને હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં.

૯. વિવાદને યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં સમજવા માટે ૧/૨/૧૯૭૭ થી ૧૯૭૬ ના સી.પી.સી. (સુધારા) એક્ટ ૧૦૪ દ્વારા દાખલ કરાયેલા કાઉન્ટર કલેઈમ સંબંધિત યોજનાને સમજવી અનિવાર્ય છે. ઓર્ડર ૮, રુલ ૬એ પ્રતિવાદી દ્વારા કાઉન્ટર કલેઈમ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. રુલ ૬એ(૨) આ પ્રમાણે નિર્ધારિત કરે છે:—

"(૨) આવા કાઉન્ટર કલેઈમની અસર એક વળતા દાવા (ક્લોસ-સૂટ) જેવી જ રહેશે જેથી કોર્ટ એક જ દાવામાં મૂળ દાવો અને કાઉન્ટર કલેઈમ બંને પર આખરી ચુકાદો આપી શકે."

૧૦. રુલ ૬એ(૩) વાદીને લેખિત જવાબ ફાઈલ કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. સદર જોગવાઈ આ પ્રમાણે વંચાય છે:—

"(૩) વાદી કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે તેવા સમયગાળાની અંદર પ્રતિવાદીના કાઉન્ટર કલેઈમના જવાબમાં લેખિત નિવેદન ફાઈલ કરવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે."

૧૧. સદર રુલનો રુલ ૬એ(૪) એવું પરિકલ્પિત કરે છે કે કાઉન્ટર

ક્લેઈમને પ્લેન્ટ તરીકે ગણવામાં આવશે અને તે પ્લેન્ટને લાગુ પડતા નિયમો દ્વારા સંચાલિત થશે. રુલ ૬બી જોગવાઈ કરે છે કે કાઉન્ટર ક્લેઈમ કેવી રીતે દર્શાવવો અને રુલ ૬સી કાઉન્ટર ક્લેઈમના બાકાત સાથે સંબંધ ધરાવે છે. રુલ ૬ડી જ્યારે દાવો બંધ કરવામાં આવે ત્યારની પરિસ્થિતિ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. તે નીચે મુજબ છે:—

"રુલ ૬ડી. દાવો બંધ કરવાની અસર. – જો કોઈ એવા કેસમાં જેમાં પ્રતિવાદી કાઉન્ટર ક્લેઈમ રજૂ કરે છે, વાદીનો દાવો સ્થગિત કરવામાં આવે, બંધ કરવામાં આવે અથવા બરતરફ કરવામાં આવે, તો પણ કાઉન્ટર ક્લેઈમની કાર્યવાહી આગળ ધપાવી શકાશે."

૧૨. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓના સ્પષ્ટ વાંચન પરથી તે એકદમ સ્પષ્ટ છે કે દાવામાં પ્રતિવાદી દ્વારા રજૂ કરાયેલો કાઉન્ટર ક્લેઈમ એક વળતા દાવાના સ્વરૂપમાં છે અને વૈધાનિક આદેશ દ્વારા જો દાવો બરતરફ કરવામાં આવે તો પણ કાઉન્ટર ક્લેઈમ ન્યાયિક નિર્ણય માટે જીવિત રહેશે. કોર્ટ દ્વારા કાઉન્ટર ક્લેઈમને ગ્રાહ્ય રાખવા માટે, પ્રતિવાદીએ કાઉન્ટર ક્લેઈમના મૂલ્યાંકન પર જરૂરી કોર્ટ ફી ચૂકવવી પડે છે. વાદી લેખિત જવાબ ફાઈલ કરવા માટે બંધાયેલો છે અને જો તે ચૂક કરે તો કોર્ટ પ્રતિવાદી દ્વારા રજૂ કરાયેલા કાઉન્ટર ક્લેઈમના સંદર્ભમાં વાદી વિરુદ્ધ ચુકાદો આપી શકે છે કારણ કે તેનો સ્વતંત્ર દરજ્જો છે. કાઉન્ટર ક્લેઈમ સંબંધિત યોજનાનો હેતુ કાર્યવાહીઓની બહુલતા (મલ્ટીપ્લિસિટી) ને ટાળવાનો

છે. જ્યારે કાઉન્ટર કલેઈમને ગુણદોષ પર ન્યાયિક નિર્ણય કરીને બરતરફ કરવામાં આવે છે ત્યારે તે પ્રતિવાદીના અધિકારોને બંધ કરે છે. રુલ ૬એ(૨) અનુસાર કોર્ટે એક જ દાવામાં મૂળ દાવો અને કાઉન્ટર કલેઈમ બંને પર આખરી ચુકાદો આપવો જરૂરી છે. મુખ્ય હેતુ ટુકડે-ટુકડે ન્યાયિક નિર્ણયને ટાળવાનો છે. વાદી કાઉન્ટર કલેઈમને બાકાત રાખવા માટે અરજી ફાઈલ કરી શકે છે અને કાઉન્ટર કલેઈમના સંદર્ભમાં મુદ્દાઓ ઘડાય તે પહેલાં ગમે ત્યારે તે કરી શકે છે. આપણે એવી પરિસ્થિતિ સાથે કોઈ સંબંધ નથી.

૧૩. હાલના કેસમાં, કાઉન્ટર કલેઈમને સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૨, રુલ ૨ ના સિદ્ધાંતો દ્વારા બાધિત હોવાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરીને આખરી રીતે બરતરફ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રશ્ન એ છે કે આવા અભિપ્રાયની અભિવ્યક્તિને શું દરજ્જો આપવો જોઈએ. આ સંદર્ભમાં આપણે સી.પી.સી. ની કલમ ૨(૨) માં સમાવિષ્ટ હુકમનામા (decree) શબ્દની વ્યાખ્યાનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ:-

"(૨) "હુકમનામું" એટલે ન્યાયિક નિર્ણયની ઔપચારિક અભિવ્યક્તિ, જે સદર કોર્ટના સંદર્ભમાં, દાવામાં વિવાદિત તમામ અથવા કોઈ પણ બાબતોના સંબંધમાં પક્ષકારોના અધિકારોનો આખરી ઉકેલ લાવે છે અને તે કાં તો પ્રાથમિક (પ્રીલિમિનરી) અથવા આખરી (ફાઈનલ) હોઈ શકે છે. તેમાં પ્લેન્ટનો અસ્વીકાર અને કલમ ૧૪૪ હેઠળના કોઈ પણ પ્રશ્નનો નિર્ણય સામેલ ગણાશે, પરંતુ તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થશે નહીં-

(એ) કોઈ એવો ન્યાયિક નિર્ણય જેની સામે હુકમ (ઓર્ડર) ની અપીલ તરીકે અપીલ થઈ શકે છે, અથવા

(બી) ચૂક (ડિફોલ્ટ) ના કારણે બરતરફીનો કોઈ હુકમ.

સ્પષ્ટીકરણ – હુકમનામું ત્યારે પ્રાથમિક હોય છે જ્યારે દાવો સંપૂર્ણપણે નિકાલ થાય તે પહેલાં આગળની કાર્યવાહી કરવાની બાકી હોય. તે ત્યારે આખરી હોય છે જ્યારે આવો ન્યાયિક નિર્ણય દાવાનો સંપૂર્ણ નિકાલ કરે છે. તે આંશિક રીતે પ્રાથમિક અને આંશિક રીતે આખરી હોઈ શકે છે;"

૧૪. આર. રથિનાવેલ ચેટ્ટિયાર અને અન્ય વિરુદ્ધ વી. શિવરામન અને અન્યમાં હુકમનામાના મૂળભૂત ઘટકો સાથે સંબંધ ધરાવતા, નીચે મુજબ ઠેરવવામાં આવ્યું છે:—

"૧૦. આમ એક "હુકમનામા" માં નીચેના આવશ્યક તત્વો હોવા જોઈએ, એટલે કે:

(i) દાવામાં ન્યાયિક નિર્ણય થયેલો હોવો જોઈએ.

(ii) સદર ન્યાયિક નિર્ણયથી વિવાદિત બાબતો અથવા તેમાંથી કોઈ પણ બાબતના સંબંધમાં પક્ષકારોના અધિકારો નક્કી થયેલા હોવા જોઈએ.

(iii) આવો નિર્ણય એક આખરી નિર્ણય હોવો જોઈએ જે ન્યાયિક નિર્ણયની ઔપચારિક અભિવ્યક્તિમાં પરિણમે.

૧૧. એકવાર વિવાદિત બાબત પર ન્યાયિક નિર્ણય થઈ જાય પછી, દાવો

વાદીની તરફેણમાં અથવા પ્રતિવાદીની તરફેણમાં હુકમનામામાં પરિણમે છે."

૧૫. કાયદાની ઉપરોક્ત સ્પષ્ટતા પરથી તે પ્રગટ થાય છે કે જ્યારે ન્યાયિક નિર્ણય પર પક્ષકારોના અધિકારોનો આખરી ઉકેલ આવે છે, ત્યારે અમુક સંજોગોમાં સદર નિર્ણયને હુકમનામાનો દરજ્જો મળી શકે છે. હાલના કેસમાં, અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, કાઉન્ટર કલેઈમ પર ન્યાયિક નિર્ણય કરીને ગુણદોષ પર એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે તે સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૨, રુલ ૨ ના સિદ્ધાંત દ્વારા બાધિત છે. પ્રતિવાદીઓનો દાવો નકારવામાં આવ્યો છે. જગ મોહન ચાવલા અને અન્ય વિરુદ્ધ કેરા રાધા સ્વામી સત્સંગ અને અન્યમાં કાઉન્ટર કલેઈમના ખ્યાલ પર વિચાર કરતા, કોર્ટે આ પ્રમાણે અભિપ્રાય આપ્યો છે:—

"...તેને પ્લેન્ટ તરીકેના પ્લેડિંગ્સના તમામ લક્ષણો સાથે એક વળતા દાવા તરીકે ગણવામાં આવે છે જેમાં તેના દાવાનું કારણ દર્શાવવાની અને તેના પર જરૂરી કોર્ટ ફી ચૂકવવાની ફરજ સામેલ છે. પ્રતિવાદીને સ્વતંત્ર દાવા તરફ મોકલવાના બદલે, કાર્યવાહીની બહુલતા અને બિનજરૂરી વિલંબને ટાળવા માટે, કાયદાનો આશય એક જ દાવામાં મુખ્ય દાવો અને કાઉન્ટર કલેઈમ બંનેને દાવો અને વળતા દાવા તરીકે ચલાવવાનો અને તેનો એક જ ટ્રાયલમાં નિકાલ કરવાનો હતો. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પ્રતિવાદી પોતાની પાસે ઉદ્ભવેલા કોઈ પણ દાવાના કારણના સંબંધમાં કાઉન્ટર કલેઈમ દ્વારા કોઈ પણ અધિકારનો દાવો કરી શકે છે, ભલે તે વાદી દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલા દાવાના કારણથી સ્વતંત્ર

હોય અને પ્રતિવાદીને અલગ દાવો દાખલ કરવા તરફ મોકલ્યા વિના તે જ દાવાના કારણ પર ન્યાયિક નિર્ણય મેળવી શકે છે."

૧૬. કાઉન્ટર કલેઈમને આપવામાં આવેલા વૈચારિક અર્થ અને તેને સોંપવામાં આવેલા નિર્ણાયક સ્વરૂપને ધ્યાનમાં રાખતા, એમાં કોઈ શંકાને સ્થાન નથી કે જ્યારે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા ફાઈલ કરાયેલા કાઉન્ટર કલેઈમ પર નિર્ણય લેવામાં આવે છે અને તેને બરતરફ કરવામાં આવે છે, ત્યારે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલા દાવાના સંદર્ભમાં વિવાદનો આખરી ઓપ મળે છે. સદર પ્રતિવાદીઓના સંદર્ભમાં તે બાબતમાં બીજું કંઈ બાકી રહેતું નથી. જો હુકમનામાની વ્યાખ્યા યોગ્ય રીતે સમજવામાં આવે તો તે દર્શાવે છે કે સદર કોર્ટના સંદર્ભમાં ન્યાયિક નિર્ણયની ઔપચારિક અભિવ્યક્તિ હોવી જોઈએ. તે નિર્ણયથી તે ક્ષેત્રમાં પક્ષકારોના અધિકારોનો આખરી ઉકેલ આવવો જોઈએ. જ્યારે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવે કે કાઉન્ટર કલેઈમ સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૨, રુલ ૨ ના સિદ્ધાંતો દ્વારા બાધિત છે, ત્યારે તે કાઉન્ટર કલેઈમ દાખલ કરનાર પ્રતિવાદીઓના મૂળભૂત અધિકાર અંગેના વિવાદોનો નિઃશંકપણે ન્યાયિક નિર્ણય કરે છે. તેને દાવામાં નોંધાયેલું ગૌણ કે આકસ્મિક તારણ ગણી શકાય નહીં. આ સંદર્ભમાં, આપણે મેસર્સ રામ ચંદ સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ વિરુદ્ધ મેસર્સ બીજલી કોટન મિલ્સ (પ્રાઇવેટ) લિમિટેડ, હાથરસ અને અન્યના ત્રણ જજોની બેન્ચના નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ

શકીએ છીએ જેમાં તેઓ હુકમનામું બનવા માટે આખરી હુકમ શું બનાવે છે તેની સાથે સંબંધ ધરાવતા હતા. સદર વિવાદનો મુખ્ય મુદ્દો એ હતો કે શું એક્ઝિક્યુટિંગ કોર્ટ દ્વારા હરાજી વેચાણને શૂન્ય ગણીને બાજુ પર સેટ કરવાનો હુકમ અપીલ કરવા યોગ્ય હુકમ છે કે નહીં. કોર્ટે જેઠાણંદ એન્ડ સન્સ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અબ્દુલ રહેમાન વિરુદ્ધ ડી.કે. કાસિમ એન્ડ સન્સના નિર્ણયોનો સંદર્ભ આપ્યો અને નીચે મુજબ આગળ જણાવ્યું:-

"એ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે કે શું હુકમ પક્ષકારોના અધિકારો નક્કી કરતો આખરી હુકમ છે અને તેથી, કલમ ૨(૨) માં હુકમનામાની વ્યાખ્યામાં આવે છે, તે ઘણીવાર હાલના કેસમાં બંને પક્ષો - જજમેન્ટ-ડેટર (દેવાદાર) અને ઓક્શન-પરચેઝર (હરાજી ખરીદનાર) ના દૃષ્ટિકોણથી જોવું જરૂરી બને છે. જ્યાં સુધી જજમેન્ટ-ડેટરનો સંબંધ છે, સદર હુકમ દેખીતી રીતે તેના અધિકારોનો આખરી નિર્ણય કરતો નથી કારણ કે નવા વેચાણનો હુકમ કરવામાં આવ્યો છે. ઓક્શન-પરચેઝરની સ્થિતિ, જો કે, જુદી છે. જ્યારે હરાજી ખરીદનારને સર્વોચ્ચ બોલીદાતા તરીકે જાહેર કરવામાં આવે છે અને હરાજી પૂર્ણ થઈ હોવાનું જાહેર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેની પાસે અમુક અધિકારો ઉદ્ભવે છે અને તે બાકીની રકમ ચૂકવવા પર કોર્ટ મારફતે મિલકત ટ્રાન્સફર મેળવવા માટે હકદાર બને છે, સિવાય કે કોર્ટ દ્વારા વેચાણની પુષ્ટિ કરવામાં ન આવે. જ્યાં હરાજી વેચાણને શૂન્ય ગણીને બાજુ પર સેટ કરવા માટે અરજી કરવામાં આવે છે, જો કોર્ટ આવી અરજી પરના હુકમ દ્વારા અથવા સુઓ મોટુ (પોતાની મેળે) તેને

બાજુ પર સેટ કરે છે, તો તેની અને જજમેન્ટ-ડેટર વચ્ચે ઉદ્ભવતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું હરાજી ઓર્ડર ૨૧, રુલ ૮૪ અથવા અન્ય સમાન ફરજિયાત જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનના કારણે શૂન્ય હતી. જો કોર્ટ હરાજી વેચાણને બાજુ પર સેટ કરે છે તો તે બાબતનો અંત આવે છે અને જ્યાં સુધી તેનો અને જજમેન્ટ-ડેટરનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી કોઈ આગળનો પ્રશ્ન નક્કી કરવાનો બાકી રહેતો નથી. ભલે આવા કેસમાં પુનઃવેચાણનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હોય, તો પણ આવા હુકમને વચગાળાનો (ઇન્ટરલોક્યુટરી) હુકમ કહી શકાય નહીં કારણ કે સમગ્ર બાબતનો આખરી નિકાલ કરવામાં આવ્યો છે. આમ તે પ્રગટ થાય છે કે હરાજી વેચાણને બાજુ પર સેટ કરવાનો હુકમ સદર વિશિષ્ટ સિવિલ કાર્યવાહીમાં વિવાદિત પક્ષકારોના અધિકારો સંબંધિત આખરી નિર્ણય સમાન છે, આવી કાર્યવાહી એવી છે જેમાં હરાજી વેચાણથી ઉદ્ભવતા પક્ષકારોના અધિકારો અને જવાબદારીઓ વિવાદમાં છે અને જેમાં કોર્ટ દ્વારા તેને બાજુ પર સેટ કરવાનો હુકમ પસાર કરીને તેનો આખરી નિર્ણય કરવામાં આવે છે. આવા કેસમાં પક્ષકારો માત્ર જજમેન્ટ-ડેટર અને ઓક્શન-પરચેઝર જ હોય છે, તેમની વચ્ચે નિર્ણય માટેનો એકમાત્ર મુદ્દો એ હોય છે કે શું હરાજી વેચાણ બાજુ પર સેટ કરવા પાત્ર છે. જ્યારે કોર્ટ હુકમ પસાર કરે છે ત્યારે તે બાબતનો અંત આવે છે અને તે હુકમ આખરી હોય છે કારણ કે તે સદર વેચાણના સંદર્ભમાં પક્ષકારો, એટલે કે જજમેન્ટ-ડેટર અને ઓક્શન-પરચેઝરના અધિકારો અને જવાબદારીઓનો આખરી નિર્ણય કરે છે, કારણ કે તે હુકમ પછી તેમની વચ્ચે કંઈ પણ નક્કી કરવાનું બાકી રહેતું

નથી."

આમ કહ્યા પછી, કોર્ટે ઠેરવ્યું કે પ્રશ્નવાળો હુકમ પક્ષકારોના અધિકારો નક્કી કરતો આખરી હુકમ હતો અને તેથી, કલમ ૪૭ સાથે વાંચતા કલમ ૨(૨) હેઠળ હુકમનામાની વ્યાખ્યામાં આવતો હતો અને તે અપીલ કરવા યોગ્ય હુકમ હતો.

૧૭. અમે ઉપરોક્ત નિર્ણયોનો સંદર્ભ એ દર્શાવવા માટે આપ્યો છે કે એવી પરિસ્થિતિઓ હોઈ શકે છે જ્યાં હુકમને હુકમનામાનો દરજ્જો મળી શકે છે. કોર્ટ ઔપચારિક હુકમનામું તૈયાર કરી શકે છે કે ન પાડે કરે, પરંતુ જો કોર્ટના હુકમના આધારે અધિકારોનો આખરી નિર્ણય થઈ ગયો હોય, તો તે નિઃશંકપણે હુકમનામાનો દરજ્જો ધારણ કરશે. જેમ પ્રગટ થાય છે તેમ, હાથ પરના કેસમાં, કાઉન્ટર કલેઈમ જે વળતા દાવાના સ્વરૂપમાં છે, તેને બરતરફ કરવામાં આવ્યો છે. કાઉન્ટર કલેઈમ ફાઈલ કરનાર પ્રતિવાદીઓ માટે બીજું કંઈ બાકી રહેતું નથી. તેથી, અમને એ ઠેરવવામાં કોઈ સંકોચ નથી કે વિદ્વાન ટ્રાયલ જજ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમને હુકમનામાનો દરજ્જો મળે છે અને તેને યોગ્ય ફોરમ સમક્ષ પડકારવો જોઈએ જ્યાં જરૂરી ફી ચૂકવીને અપીલ થઈ શકે. ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને હાઈકોર્ટ દ્વારા તેને રદ કરી શકાયો ન હોત. આથી, હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલો હુકમ અસમર્થનીય છે.

૧૮. પરિણામે, અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે અને હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલો હુકમ બાજુ પર સેટ કરવામાં આવે છે. જો કે, અમે રીવીઝન ગ્રાહ્ય ન હોવાના ગ્રાઉન્ડ પર હુકમને રદ કરી રહ્યા હોવાથી, સામાવાળાઓને કાયદા હેઠળ જરૂરી યોગ્ય ફોરમ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવાની સ્વતંત્રતા આપવામાં આવે છે. અમે એ ઉમેરવાની ઉતાવળ કરીએ છીએ કે અમે કેસના ગુણદોષ પર કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો નથી. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ રહેશે નહીં.

અપીલ મંજૂર કરી.

દેવીકા ગુજરાલ

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.